

до табору полонених у Тухолі, перебував там до кінця 1920 р. Після звільнення повернувся до Галичини та жив у с. Черниця поблизу м. Броди, де й помер. Похований на Янівському цвинтарі у Львові серед стрілецьких могил вояків Української Галицької армії.

Додаток № 7. Осип Микитка (* 21 лютого 1871 р., с. Заланів, Рогатинська міська громада, Івано-Франківська область – † 1920 р., м. Москва) – український військовий діяч, сотник УСС, генерал-майор (генерал-хорунжий) УГА. Народився в сім'ї народного учителя. Закінчив гімназію в місті Перемишль. Після закінчення кадетської школи у Відні (1902 р.) поступив на військову службу. Під час Першої світової війни служив кадровим офіцером австрійської армії – командиром роти та батальйону на Албанському фронті. Після формування легіону Українських січових стрільців був у ньому сотником, а 3 січня 1918 р. призначений командиром легіону, який із березня 1918 р. разом із австрійськими вояками (згідно з умовами Брестського миру 1918 р.) звільняв від більшовиків місто Одесу, Запоріжжя та Херсонщину. На цій посаді зустрів листопадові події 1918 р. Виступив проти переходу Української Галицької армії на бік більшовиків і прагнув здійснити евакуацію УГА з Одеси. Після провалу евакуації намагався вивести боєздатні частини армії до Румунії. Задля цього 15 січня 1920 р. видав наказ про відступ на південь. За ці дії 10 лютого 1920 р. заарештований і переданий командуванню Червоної армії. Перебував у підмосковному Кожухівському таборі для військовополонених галичан. Там йому пропонували обійняти керівництво дивізією Червоної армії. Відмовився. Вивезений до Москви, розстріляний.

Осип Микитка.
Енциклопедія
історії України

Ольга ЛАНЦА,
учителька історії

Івано-Франківського наукового фізико-технічного ліцею
Івано-Франківської обласної ради

СТРІЛЕЦЬКА ВАТРА.

Урок-історичний екскурс. 5–11 класи

Мета. Вивчити історію написання стрілецьких пісень; ознайомитися з творчістю Степана Чарнецького, Григорія Труха, Дениса Січинського, Лева Лепкого, Богдана Лепкого, Михайла Гайворонського, Романа Купчинського; формувати в учнів патріотичні почуття на основі вивчення стрілецької пісенної творчості.

Завдання. Створити збірник пісень «Пісні Українських січових стрільців».

Обладнання. Портрети С. Чарнецького, Д. Січинського, Б. Лепкого, Р. Купчинського, І. Франка; пісні у виконанні Квітки Цісик.

Тип уроку. Урок засвоєння знань, формування умінь і навичок.

Послідовність проведення етапів уроку

I. Організаційний етап.

Учитель заздалегідь об'єднує учнів у групи, кожна з яких досліджувала творчість авторів стрілецьких пісень. Школярі на окремих аркушах записують текст пісні митця, про якого доповідатимуть. Таким чином формуватиметься збірник стрілецьких пісень.

II. Етап актуалізування опорних знань.

Учитель. Українські січові стрільці... Хлопці і дівчата, які на заклик Головної української ради зголосилися вступити до легіону, створеного у складі австро-угорської армії у серпні 1914 року. Стрільці приймали дві присяги – на вірність Австро-Угорській імперії та на вірність українському народові.

Не одну ніч провели вони у окопах, не одна пісня виконувалася біля ватри у хвилини затишшя. Завітаймо на їхню ватру...

III. Основний етап.

Група 1. Історія пісні «Ой у лузі червона калина...»

На екрані демонструються світлини із життя січових стрільців. Звучить пісня «Ой у лузі червона калина...» (музика Степана Чарнецького, слова Степана Чарнецького, Григорія Труха).

Серце якого українця не стрепенеться, зачувши ці слова і мелодію? Пронесені крізь терня заборон, вони звеселяють душу – тим, хто співав десятиліття тому, і тим, хто почув її вперше. Історія твору тривалий час залишалася загадкою для дослідників української пісні, бо її народження відбувалося за досить цікавих обставин.

У 1914 році поет і режисер Степан Чарнецький поставив у місті Самбір, що на Львівщині, драму Василя Пачовського «Сонце Руїни». У ній зображено сумну сторінку історії – останні дні існування Запорозької Січі, яку, як відомо, зруйнувала Катерина II. Режисер переробив та увів до постановки пісню-думу «Розлилися круті бережечки», де були слова:

«Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася».

Пісня стала популярною, особливо серед молоді у Львові та інших містах Галичини. В селі Горонда (Закарпаття), де стали на постій Українські січові стрільці з міста Чортків, її виконували найчастіше. Проте автор пісні довго залишався невідомим.

І лише згодом, коли львівська газета «Новий час» за 16 грудня 1933 року опублікувала спогади Степана Чарнецького, відомості про автора прояснилися. В спогадах писалося: «Ми стали викінчувати давно вже приготовлену до вистави драму Пачовського «Сонце Руїни». Автор дав мені свобідну руку скоротити предовгу, протяжну, але прекрасну свою драму. Я це і зробив, обтинаючи її на третину та заступаючи пісню «Ой не дивуйтесь, добрії люди» новою

піснею “Ой у лузі червона калина похилилася”, до котрої мелодію доробив я сам, а Михайло Косак розложив на інструменти».

Набагато пізніше, у 1954 році, журнал «Світло», який виходив у місті Торонто, опублікував статтю Гриця Труха «Історія пісні “Червона калина”». Згодом ця стаття увійшла до збірки «За волю України», 1 500 примірників якої в 1967 році видали в Нью-Йорку.

Гриць Трух писав: «Коли одного дня у серпні 1914 року ми мали збірку на площі бурси у Стрию, я почув як мій сусід Іваницький наспівував гарну пісню, що мені дуже сподобалась. Її він навчився від артистів Львівського театру. На моє прохання він мені переспівав кілька разів одну строфу тієї пісні і я її вивчив напам'ять, а потім і цілу пісню. Словами, що мене захопили, були:

“Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася”.

Оці слова так дуже підходили до тодішнього нашого часу і положення, так живо виказували всю нашу стрілецьку ідею, що я повторював собі оту чарівну пісню раз у раз.

А як наступного дня ми вийшли знову на вправи, я сів перед бурсою коло столика і склав три нові додаткові строфи, що разом творили ту славну “Червону калину”. Мабуть, ще таки того самого вечора, після вправ, я установив стрільців на площі бурси і почав вчити їх співати ту “Червону калину”. Так було кілька вечорів. А що “Червона калина” захопила стрільців так само, як і мене, то незабаром по Стрию розкотився гомін однієї з перших стрілецьких пісень “Ой у лузі червона калина похилилася...”»

Згодом її почали співати в Галичині та на Великій Україні. Долаючи кордони, пісня разом з українськими емігрантами оселилася в Канаді, США, Бразилії, Аргентині, Мексиці, Австралії. Пісня вижила у сталінсько-беріївські морози, в «Сибірах» і на Соловках, в Колимі і в Магадані. Та й на рідній землі не зламали її суворі вітри.

Тому наш співаник ми розпочинаємо саме із стрілецького гімну.

Учні групи починають формування збірника стрілецьких пісень. Першою піснею до збірки стає «Ой у лузі червона калина...»

Група 2. Історія пісні «Не пора...»

На екрані демонструються портрети Івана Франка та Дениса Січинського. Виконується пісня «Не пора...» (музика Дениса Січинського, слова Івана Франка).

Свідоме служіння своєму народові стало основою формування бойового духу Українських січових стрільців. Більшість старшин, рядових стрільців були випускниками гімназій, здобули вищу освіту. На їх прапорі Архангел Михаїл тримав щит із галицьким левом. Це символізувало єдність Заходу і Сходу. Прапор цей уособлював прагнення тогочасного українства, вихованого Іваном Франком, до національної самобутності, до мови і культури, і врешті – до державності. Не дивно, що пісня «Не пора» на вірш Івана Франка та музику Дениса Січинського стала улюбленою в стрілецтва.

Із січовими стрільцями Івана Яковича єднали хоч недовгі, але дружні і міцні взаємини. Серед січовиків виявилось чимало вихованців галицьких молодіжних товариств та організацій – «Сокіл», «Січ», «Пласт», які сповідували національну ідею, що в її основі слова Каменяра: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями».

Іван Франко числився почесником товариства «Січ», підтримував діяльність його засновника, відомого галицького діяча Кирила Трильовського. Коли у 1906 році той випустив у Чернівцях «Збірник пісень патріотичних і січових», поет схвально відгукнувся про це.

На жаль, доля розпорядилася так, що Іван Франко не зміг побачити усіх героїчних справ, якими ознаменувався нелегкий бойовий шлях УСС. Здоров'я поета погіршувалося. Особливо недуга почала прогресувати у 1915 році. На той час за поетом нікому було доглянути – син, січовий стрілець, на фронті, донька – в Києві, дружина – в лікарні. За наполяганням лікарів Іван Якович перейшов жити до «Притулку для хворих та виздоровців УСС», що відкрився наприкінці 1914 року у Львові.

Там Каменяра оточили увагою та шанобливим піклуванням. Сучасники писали, що стрільці опікувались ним, як рідним батьком. Здоров'я поета помітно покращало, він почав ходити, читати, віршувати. Загалом у притулку поет пробув більше як півроку. За два дні до смерті 28 травня 1916 року Іван Франко покинув його стіни.

Смерть Івана Франка схвилювала українське січове стрілецтво. Кость Левицький, відомий галицький політик, очільник Головної української ради – один із організаторів панахиди. Своєю участю та активністю у ній січовики засвідчили глибоку пошану до поета. На похорон прибула з фронту стрілецька делегація на чолі із сотником Григорієм Коссаком. Фронтівикам доручено винести домовину з хати і супроводжувати її на Личаківське кладовище. Попереду стрілецької делегації сотник Зенон Носковський ніс срібний вінок з написом: «Іванові Франку від Січового війська». Разом з тисячами львів'ян стрільці провели в останню путь свого учителя. На знак скорботи за ним в усіх стрілецьких частинах приспущено національні прапори з чорними жалобними стрічками. «На бойовому шляху України упав перший жовнір першого ряду першої чоти каменярської сотні», – писав стрілецький журнал «Шляхи».

Створена у 1880 році поезія Івана Франка «Не пора...» стала піснею завдяки мелодії Дениса Січинського, композитора, музичного діяча, соратника поета, прихильника незалежності України.

Учні додають до збірки стрілецьких пісень твір «Не пора...»

Група 3. Історія пісні «Чуєш, брате мій...»

На екрані демонструються портрети Левка та Богдана Лепких. Звучить пісня «Чуєш, брате мій...» (музика Левка Лепкого, слова Богдана Лепкого) у виконанні Квітки Цісик.

Напевно, і кам'яне серце здригнеться, почувши щемливу мелодію, в якій стільки невимовного болю, бездонного жалю, глибокого

відчаю... Сто років виповнюється з того моменту, як почала вона звучати по Україні та по всьому світу, по тих краях, куди доля закинула українців. Такі могутні крила пісенним журавлям дали брати Левко та Богдан Лепкі.

Вони народилися у сім'ї священника отця Сильвестра Лепкого – письменника, активного громадського діяча, який повчав молодь: «Для України треба вміти не тільки вмирати, а й жити». Його сини жили для України, віддаючи народові свої таланти.

Богдан Лепкий у спогадах писав, що вірш «Чуєш, брате мій...» створений у 1910 році: «Я вертав з театру, з драми ... “Листопадова ніч”, під ногами шелестіло пожовкле листя, а над головою лунали крики відлітаючих журавлів. Вірш склався немов сам із себе без могого відома й праці. До нього підібрав музику мій брат Левко...».

Народження пісні відбулося 1914 року. Колишній студент теологічного факультету Львівського університету Левко Лепкий вступив до легіону і став у лави організаторів українського війська.

Пісня «Чуєш, брате мій...» завжди звучала із уст стрілецтва у хвилини туги. Її співали над могилами січових стрільців, а пізніше – усіх патріотів України. З 1939 року ця пісня, як інші стрілецькі твори, заборонена. І навіть якщо хтось наважувався її співати, то при цьому не згадувалося про авторів. Тому багато поколінь сприймали її як народну. Пісня «Чуєш, брате мій...» перекладена на багато мов світу і за кількістю перекладів поступається лише «Заповіту» Тараса Шевченка.

Учні додають до збірки стрілецьких пісень твір «Чуєш, брате мій...»

Група 4. Історія пісні «Їхав стрілець на війноньку...»

На екрані демонструється портрет Михайла Гайворонського. Звучить пісня «Їхав стрілець на війноньку...» (музика і слова Михайла Гайворонського).

Автором слів та музики цієї пісні є поет, диригент, композитор, педагог, музично-громадський діяч і критик із Тернопільщини Михайло Гайворонський.

Музичну освіту він здобув у Львівському вищому музичному інституті імені Миколи Лисенка по класу скрипки. Працював диригентом оркестру в театрі імені Миколи Садовського, підтримував творчі зв'язки з композиторами Кирилом Стеценком, Миколою Леонтовичем.

У 1914 році Михайло Гайворонський вступив до УСС і брав участь у боях в Карпатах у сотні Василя Дідушка. З початку травня 1915 року став організатором та керівником духового оркестру.

Після національно-визвольних змагань 1917–1920-х років доля композитора-пісняра склалася нелегко. Він зазнав переслідувань та емігрував до США. Там продовжував навчання у Колумбійському університеті і працював: організував «Українську консерваторію», струнний оркестр, писав багато інструментальних творів.

А як склалася подальша доля пісні «Їхав стрілець на війноньку»? Вона стала народною. Щоб зберегти її від заборони, слово «стрілець» змінено на слово «козак». Друкувалася вона у збірниках як народна пісня. В пісні порушується споконвічна тема прощання воїна з коханою. Але якщо глибше вдуматися у зміст першої строфи, то більш трагічними є слова «Я йду в чужую сторононьку».

Учні додають до збірки стрілецьких пісень твір «Їхав стрілець на війноньку...»

Група 5. Історія пісень

«Зажурились галичанки...» та «Заквітчали дівчатонька...»

На екрані демонструється портрет Романа Купчинського. Звучить пісня «Зажурились галичанки...» (музика і слова Романа Купчинського).

Ще одне ім'я вписане до пісенного літопису січового стрілецтва – ім'я Романа Купчинського. Виходець із священничої сім'ї, родом із Тернопільщини, ще студентом Львівського університету він вступив до легіону Українських січових стрільців, з яким пройшов усі воєнні шляхи аж до трагічного фіналу.

Музикування Романа Купчинського почалось 1916 року. Вже на кінець війни він мав заслужену славу пісняра. Цікаво, що в його піснях міститься історична атрибутика – фіксуються місця подій, походи, навіть конкретні імена.

Виконується пісня «Заквітчали дівчатонька...» (музика і слова Романа Купчинського).

Пісня Романа Купчинського «Заквітчали дівчатонька...» присвячена пам'яті підхорунжого, вбитого на горі Лисоня, що поблизу Бережан. В пісні не просто гра слів, а правдиве оспівування жорстоких реалій війни. Автор із високою майстерністю передав музично-поетичне порівняння обряду прибирання молодої до шлюбу із звичаєм порядкування біля могили полеглого стрільця.

Учні додають до збірки стрілецьких пісень твори «Зажурились галичанки...» та «Заквітчали дівчатонька...»

IV. Завершальний етап

Учитель. Отак непомітно збіг час. В пам'ять Українських січових стрільців ми створили з вами збірничок найпопулярніших пісень, відвідали символічну стрілецьку ватру, ознайомились із творчістю стрільців-піснярів. Історія січового стрілецтва не залишає байдужими нащадків. На завершення пропоную вашій увазі українську народну пісню «Маківка. Ніч перед боєм».

Вже скоро світанок. Пантрують дозори.

Окопи і шанці туман поглина.

Навколо мовчазні, задумані гори,

І зовсім не віриш, що всюди війна. (2 рази)

Що нас тут аж двісті. А вранці зі свистом

Від скелі осколком відколе картеч.

І пекло на плечі нам, браття, натисне,

І голови горді покотяться з плеч. (2 рази)

Бо в клетоті тої смертельної жатви
Найпершими жертвами будемо ми.
Такі молоді добровольці – солдати
З роздертої війнами Галичини. (2 рази)
І біля верхівки тієї Маківки
В перину з ожини, в перину із трав
Приляже поспати, приляже навіки
Багато із нас, хто так палко кохав. (2 рази)
Хто ладен віддати життя за Вітчизну,
Для кого синівство – найвищий наказ.
Він вип’є до дна ту жорстоку трутизну
Отут, на Маківці, отут, серед нас. (2 рази)
Зосталось недовго. Жевріє світанок.
А друзі, а друзі, а друзі ще сплять.
Їх сон бережу я. Та прощатись ще рано,
Когось же ці кулі іще пощадять. (2 рази)
Коли ж уцілілих по світі як попіл
Життя розкидає по довгій війні.
Зостануться шрами – ті давні окопи,
Хрести, і калина, і наші пісні. (2 рази)

Оксана ТЕБЕШЕВСЬКА,
вчителька української мови і літератури
Голинського ліцею Калуської районної ради,
вчителька-методистка, заслужена вчителька України

«КУРИЛИСЬ ЗАМЕТІЛЯМИ ДОРОГИ...»
(За трилогією Романа Купчинського «Заметіль»).
Урок позакласного читання з української літератури.
10 клас

Мета. Ознайомити учнів із постаттю Романа Купчинського, його трилогією «Заметіль»; удосконалити навички аналізу прозового твору; сприяти розвитку логічного мислення та зв’язного мовлення школярів, формуванню умінь робити свої висновки з прочитаного, застосовувати набуті знання у житті; викликати у молодих людей почуття гордості за свій народ, прагнення прилучитися до розбудови України, збереження її мови та культури.

Обладнання. Стенд «Позакласне читання» із матеріалами до уроку, записи стрілецьких пісень, портрет Романа Купчинського, виставка його творів; слайди із фотографіями, які відображають життєвий і творчий шлях митця і воїна; картки для роботи у групах «Навмисна помилка», «Визначаємо художній метод Романа Купчинського», «Галицьке стрілецтво. Історична довідка»; картки для роботи

